

DEBAŠU NOZĪME DOMĀŠANAS PROCESU VEICINĀŠANĀ *Debating as a Tool Promoting Thinking Process*

Maija Ročāne
Liepājas Universitāte

Abstract. *The teaching method – debating is a way how to encourage students to participate actively in their own learning process. The teaching method-debating is offered in the curricula of the foreign language subject in lower secondary and general secondary education in Latvia besides the other teaching methods, e.g. discussion, questions, role play, conversation, narration, etc. Through applying this teaching method the teacher is no longer the only source of information. This article is focusing on the promotion of the thinking process through debating, as well as the opportunities of bringing the teaching method-debating to the lesson. It is important to encourage students to think. Unfortunately, often the focus of the lesson is put on the tasks that rather contribute to discipline than thinking.*

Keywords: *debate, learning method, the learning process, lesson, student, teacher, thinking, thought process.*

Ievads *Introduction*

Mūsu ikdienas dzīve ir balstīta uz spēju domāt, meklējot atbildes uz šķietami vienkāršiem jautājumiem. Izvērtējot domāšanas procesu kvalitāti, var tikt uzdots jautājums kādas metodes rosina pieaugušos un skolēnus domāt un spriest efektīvāk. Darbā tiks analizēta domāšanas procesu veicināšana mācību procesā, kā arī mācību metodes – debašu ieviešanas iespējas mācību stundā. Ir svarīgi veicināt skolēnus domāt. Diemžēl stundā skolēni bieži vien koncentrējas uz uzdevumu izpildi noteiktā laikā un veidā, kas nesekmē patiesu kompetenču attīstību un mācību vielas izpratni (Church & Ritchhart, 2011). Darbā aktualizētie problēmjautājumi ir saistīti ar mācību stundas saturu:

- 1) bieži vien izvēlētām aktivitātēm un uzdevumiem, kas ir virzīti uz disciplīnas uzturēšanu klasē;
- 2) iepazīšanās ar mācību vielu noris galvenokārt no mācību grāmatām;
- 3) mācību metodes ir paredzamas, atkārtojas gandrīz katru nodarbību;
- 4) netiek pilnībā īstenots skolēnu izziņas process – mācību vielas izpratne, pielietošana, analīze, sintēze, izvērtēšana.

Mācību metodes – debašu īstenošana mācību stundā var tikt klasificēta kā izziņas process, kura galarezultātā tiek īstenotas visas sešas Čikāgas Universitātes profesora Bendžamina S.Blūma izstrādātajā Blūma taksonomijā minētās kategorijas. Balstoties uz savu empīrisko pieredzi un teorētiskās literatūras analīzi darbā, autore min debatēšanas aktivitātes, kuras ir veiksmīgi īstenojamas mācību stundas ietvaros.

Domāšanas procesu veicināšana mācību procesā *The promoting of the thinking processes in the learning process*

Izvērtējot 21.gadsimta izglītības aktualitātes, arvien biežāk tiek izcelta mācību vielas izpratne pretnostatījumā mācību vielas atkārtošanai. Ir svarīgi veicināt skolēnus domāt, pieņemt lēmumus, izteikt spriedumus. Stundā skolēns bieži vien koncentrējas uz uzdevumu izpildi noteiktā laikā un veidā. Šāda didaktiskā pieeja mācību procesā nesekmē patiesu kompetenču attīstību un mācību vielas izpratni. Mācību stunda ir kļuvusi par „*klausīšanās un praktizēšanas*” vietu. Skolotājs informē skolēnus par to, ko ir svarīgi zināt un izpildīt, kam seko praktisko uzdevuma veikšana. Diemžēl šāda veida darba organizācija neveicina domāšanu, patstāvīgu vēlmī izzināt, spriest un izprast mācību vielu (Church & Ritchhart, 2011).

Mūsu ikdienas dzīve ir balstīta uz spēju domāt, meklējot atbildes uz šķietami vienkāršiem jautājumiem. Domāšana ir nozīmīgs faktors mūsu ikdienas dzīvē. Aplūkojot domāšanas procesu kvalitāti, bieži tiek uzdots jautājums – kādas metodes varētu rosināt pieaugušos un skolēnus domāt un spriest efektīvāk. Domāšana ir process, kas mums ļauj izzināt īstenību, domāšanas struktūra ir sarežģīta.

Par domāšanas procesiem psihologs, folklorists un literatūrzinātnieks Pēteris Birkerts dēvē salīdzināšanu, atdalīšanu jeb abstrahēšanu, asimilāciju jeb sakausēšanu, sintēzi jeb kopošanu, ģeneralizāciju jeb vispārināšanu, denomināciju jeb nosaukšanu (Birkerts, 1923). Savukārt psihologs Jānis Siliņš uzskata, ka domāšanai ir mērķtiecīga daba, tā vēršas uz uzdevumu. Domāšanas uzdevums ir izzināt. Tās ierosinātāja ir problēmas apziņa par neskaidro, nezināmo, kas atklāj domāšanai uzdevumu. Problēmas risinājumi, domu meklējumi var sagādāt prieku un apmierinājumu. Izglītības procesā domāšanas veicināšanai ir nepieciešams skolēnos modināt interesi ar „īstu pašdarbību”. (Siliņš, 1939). Debatējot tiek aktivizēti domāšanas procesi. Viens no veidiem kā izskaidrot domāšanas procesu (1.tabula) aktivizēšanu debatējot un tādējādi izpratnes par mācāmo vielu veicināšanu ir Blūma taksonomija (Osborne, 2005).

Blūma taksonomijā izziņas jeb kognitīvā joma ietver mācību satura apguvi sešos domāšanas līmeņos: zināšanas, izpratne, pielietošana, analīze, sintēze, izvērtēšana. Pēc Blūma taksonomijas izziņas process īstenojas pilnībā, ja ir aptverti seši domāšanas līmeņi un katrs no tiem dod būtisku ieguldījumu konkrētās tēmas, problēmas, jautājuma un rezolūcijas izpētē. Mācību metode – debašu īstenošana mācību stundā var tikt klasificēta kā izziņas process, kura galarezultātā tiek īstenotas visas sešas Blūma taksonomijā minētās kategorijas, jo debatējot skolēns spēj atsaukt atmiņā jau esošās zināšanas; spēj izprast, uztvert nozīmi, interpretēt; spēj apgūto mācību vielu pielietot jaunās situācijās; spēj analizēt, atšķirt, attiecināt, sakārtot, atdalīt; spēj sintezēt, apvienot atšķirīgas idejas, izveidot jaunu veselumu; spēj izvērtēt, pretstatīt, izvērtēt, pamatot, apšaubīt, kritizēt, salīdzināt, izlemt, aizstāvēt, vērtēt, izvēlēties, interpretēt,

novērtēt ar atzīmi, atrisināt problēmas. Ir grūti nosaukt uzdevumu veidus mācību stundā, kuros īstenotos visi Blūma taksonomijā ietvertie domāšanas līmeņi. Vairums skolēniem ikdienā mācību stundā piedāvāto uzdevumu ietver tikai pirmos divus no taksonomijā minētajiem līmeņiem – zināšanas (spēju atsaukt atmiņā, atpazīt, definēt, identificēt, aprakstīt, apzīmēt, uzskaitīt, nosaukt, organizēt, iegaumēt iepriekš apgūto mācību vielu) un izpratni (spēju uztvert nozīmi, interpretēt, izskaidrot, paredzēt, apspriest, iztulkot, aprēķināt, klasificēt, diferencēt, izskaidrot, pārbaudīt, vispārināt, sniegt pārskatu, novērtēt).

1.tabula

Blūma taksonomija
The Bloom's taxonomy

Kategorija	Apraksts
<i>Zināšanas</i>	Spēja atsaukt atmiņā, atpazīt, definēt, identificēt, aprakstīt, apzīmēt, uzskaitīt, nosaukt, organizēt, iegaumēt iepriekš apgūto mācību vielu.
<i>Izpratne</i>	Spēja uztvert nozīmi, interpretēt, izskaidrot, paredzēt, apspriest, iztulkot, aprēķināt, klasificēt, diferencēt, izskaidrot, pārbaudīt, vispārināt, sniegt pārskatu, novērtēt.
<i>Pielietošana</i>	Spēja apgūto mācību vielu pielietot jaunās situācijās, izmantot, atrisināt, modificēt, izskaidrot.
<i>Analīze</i>	Spēja sadalīt materiālu atsevišķās komponentēs, spēja analizēt, atšķirt, attiecināt, sakārtot, atdalīt, izvēlēties, salīdzināt, izskaidrot, klasificēt, izsekot izcelšanos, sadalīt sastāvdaļās, debatēt, eksperimentēt, pētīt, attiecināt, sīkāk iedalīt, pārbaudīt.
<i>Sintēze</i>	Spēja apvienot atšķirīgas idejas, izveidot jaunu veselumu, spēja integrēt, kombinēt, apvienot, atvasināt, projektēt, diskutēt, argumentēt, kategorizēt, formulēt, izgudrot, pārstrukturēt.
<i>Izvērtēšana</i>	Spēja pretstatīt, izvērtēt, pamatot, apšaubīt, kritizēt, salīdzināt, izlemt, aizstāvēt, vērtēt, izvēlēties, interpretēt, novērtēt ar atzīmi, atrisināt problēmas.

Izvērtējot debašu lietderību domāšanas veicināšanā, var secināt, ka šī mācību metode būtu integrējama mācību stundā. Debates var tikt ieviestas mācību procesā izmantojot daudzveidīgas uzdevumu formas, kurās tiek īstenoti visi Blūma taksonomijā ietvertie domāšanas līmeņi.

Mācību metodes – debašu ieviešanas iespējas mācību stundā
The opportunities of bringing the teaching method-debating to the lesson

Definējot jēdzienu mācību metode, var secināt, ka tā ir „skolotāja un skolēnu savstarpējas sadarbības paņēmieni kopums, kāds nepieciešams noteikta didaktiskā principa vai pedagoģiskās pieejas ietvaros un paredzēts, lai nodrošinātu mācību, audzināšanas un attīstības uzdevumu izpildi mācību procesā un izglītības mērķu sasniegšanu.” (Pedagoģijas terminu vārdnīca, 2000).

Tā kā katrs skolēns uztver pasauli citādi, arī mācīšanās stils katram ir atšķirīgs. Tādēļ svarīga ir izvēlēto metožu daudzveidība, kas, turklāt, padara

mācību procesu interesantāku gan skolēniem, gan skolotājiem. Mācību metodes – debašu pielietošana klasē var palīdzēt izprast mācāmo vielu, šī mācību metode ir nozīmīga analīzei, zināšanu atkārtošanai un argumentu izvērtēšanai (Proulx, 2004). Mācību metodes – debātes izmantošana mācību stundā veiksmīgi nodrošina mācību vielas izpratni (Vo & Morris, 2006).

Mācību metode – debātes tiek aktualizēta arī mācību priekšmetu programmu paraugos pamatizglītībā un vispārējā vidējā izglītībā, ko ir izstrādājis Valsts izglītības satura centrs, sadaļā mācību sasniegumu vērtēšanas formas un metodiskie paņēmieni līdzās citām mācību metodēm (kas ir salīdzinoši plaši izmantotas mācību stundā), kā, piemēram, eseja, diskusija, jautājumi, lomus spēle, saruna, stāstījums, utt., tiek piedāvāta mācību metode – debātes. Dokumentā mācību metodes pamatskolai izvēlētas, ievērojot Valsts Pamatizglītības standartā un Pamatizglītības standartā svešvalodā noteiktos didaktiskos principus (Kursīte, 2005). Valsts izglītības satura centrs piedāvā skaidrojumu metodei – debātes: „skolotājs (vai skolēni) piedāvā apspriešanai kādu apgalvojumu. Diviem skolēniem vai skolēnu grupām ir uzdevums argumentēti aizstāvēt divus pretējus viedokļus. Debātes var organizēt kā sacensības, kas notiek pēc zināmiem noteikumiem” (Kursīte, 2008). Šajā skaidrojumā netiek minēts konkrēts debašu formāts, taču skolotājs atkarībā no stundā paredzētā uzdevuma var piemērot tam saistošu formātu (piem., K. Popera, Britu parlamentārās, Publiskās debātes, Publiskā foruma debātes utt.) Kaut arī debātes kā ieteicama mācību metode ir minēta mācību priekšmetu programmu paraugos gan pamatizglītībā, gan vispārējā vidējā izglītībā, Latvijā debašu pielietojums mācību procesā galvenokārt ir attiecināms uz vidusskolas vecumposmu un ārpusstundu darbā (Debašu klubi, reģionālā un nacionālā līmeņa sacensības).

Debašu ieviešanai mācību stundā ir jāaplūko zināmi priekšnosacījumi. Lai debatētu ir nepieciešami vismaz divi debatētāji, kas pārstāv atšķirīgus viedokļus. Tradicionāli mācību metodei – debatēm ir daudzveidīgi formāti. Savukārt, debatēšanas pamatideja ir rezolūcija, zināms apgalvojums par kādu konkrētu tēmu. Viens no debatētājiem, vai debatētāju komandām piekrīt šim apgalvojumam, bet otrs debatētājs vai arī debatētāju komanda nepiekrīt. Bieži noliedzošā komanda tiek saukta arī par „opozīciju” (Ericson, Murphy, Zeuschner, 2003). Vienojošais visiem debašu formātiem ir rezolūcijas izvirzīšana. Skolēna uzdevums ir vai nu atbalstīt rezolūciju ar faktiem un argumentiem, vai arī to noliegt. Debašu rezolūcija var tikt balstīta uz konkrētā mācību priekšmeta apgūstamo mācību vielu, nozīmīgām aktualitātēm skolā un sabiedrībā, utt. Kā piemēru rezolūcijām var minēt biedrības Debašu centrs koordinētāju Latvijas reģionālo un nacionālo Karla Popera formāta debašu turnīru rezolūcijās no 2010. līdz 2013. gadam (debašu valodas: latviešu un angļu). Rezolūcijās var izcelt arī to starpdisciplināro pieeju:

- *korupcija apdraud/neapdraud medicīnas pakalpojumu kvalitāti Latvijā* (starpdisciplinārā pieeja – angļu valoda, bioloģija, ķīmija);

- *veselības mācība ir/nav nepieciešama visās Latvijas skolās* (starpdisciplinārā pieeja – angļu valoda, bioloģija, ķīmija, sociālās zinības);
- *Latvijas studenti ir/nav sagatavoti izglītības apmaiņas programmām* (starpdisciplinārā pieeja – latviešu valoda, sociālās zinības, vēsture);
- *demogrāfiskais stāvoklis ir/nav nopietna problēma Latvijas valsts attīstībai* (starpdisciplinārā pieeja – angļu valoda, ģeogrāfija, ekonomika);
- *Latvijas darbaspēka emigrācija uz ārvalstīm veicina / neveicina valsts ekonomisko attīstību* (starpdisciplinārā pieeja – angļu valoda, ģeogrāfija, ekonomika);
- *Eiropas valstīm ir/nav jāsniedz finansiālais un politiskais atbalsts pasaules trūcīgajām valstīm* (starpdisciplinārā pieeja – angļu valoda, ģeogrāfija, ekonomika).

Lai īstenotu debates mācību stundā, skolotājam ir aktīvi jāveic tās koordinēšana un plānošana (Roy & Macchiette, 2005). Analizējot teorētisko literatūru, var secināt, ka 21. gadsimtā ir vajadzīgi cilvēki, kuri spēj radīt jaunas idejas, pārbaudīt pirms pieņemt piedāvāto, strādāt komandā utt. Paralēli tradicionālajām mācību metodēm – skolotāja stāstījumam, mācību grāmatu – iespiedu teksta un uzskates līdzekļa izmantošanai, praktiskiem demonstrējumiem, svarīgi ir veidot tādu izglītošanās vidi, kas attīsta prasmi sadarboties, apkopot un analizēt informāciju, izvirzīt un pierādīt hipotēzes, izvērtēt savu un grupas dalībnieku darbošanās procesu un rezultātu.

Iespējams, kā viens no iemesliem, kāpēc mācību metode – debates netiek pielietota mācību stundā ir laika patēriņš, kas nepieciešams tās realizēšanai. Balstoties uz savu empīrisko pieredzi, darba autore var minēt debatēšanas aktivitātes, kuras ir veiksmīgi īstenojamas mācību stundas ietvaros:

- „Četru stūru debates”. Šīs aktivitātes pamatā ir rezolūcijas uzstādīšana, piemēram, tiek izveidoti četri plakāti ar uzrakstiem: „Piekrītu”, „Piekrītu daļēji”, „Nepiekrītu”, „Pilnīgi nepiekrītu”. Katrs plakāts tiek ievietots vienā telpas stūrī. Skolotājs definē rezolūciju, piemēram, „*Vai globālā sasilšana ir/ nav cilvēka izraisīta.*”; „*Vai ģenētiski modificēta pārtika ir/nav pārtikas problēmu risinājums nākotnē.*”; „*Vai skolai būtu/ nebūtu jāsamazina 2 stundas vēlāk, lai risinātu miega problēmu pusaudžu vecumposmā.*” Skolēni izvēlas katrs savu telpas stūri, atbilstoši sev zināmiem faktiem un argumentiem šajā jautājumā, seko fakti un argumentu analīze, kā arī diskusija. Jāpiemin, ka šajā aktivitātē noteicošais faktors ir skolēnu zināšanas, nevis viedoklis par konkrēto jautājumu.
- Argumentu un problēmjautājumu meklēšana pasakās. Piemēram, angļu tautas pasaka par *Džeku un garo pupu*. Skolēniem tiek izstāstīts pasakas saturs, kam seko problēmjautājumu veidošana: „*Zinot to, ka milzis vēlējās Džeku apēst, vai tas ir piedodami, ka Džeks nozaga zelta zosi?*” Vai arī latviešu tautas pasakā „*Kā zaķis ar ezi skrējās*”: „*Izvērtējot zaķa lielību,*

vai tas ir piedodami, ka ezis mājās?” Gandrīz katrā pasakā ir savs problēmjaudājums, par kuru var debatēt mācību stundas ietvaros.

- Vēsturisku runu klausīšanās aktivitāte. Runas, kuras ir teikušas vēsturiskas personības ir vērtīgas ne tikai ar savu vēsturisko nozīmi, bet arī ar saturu. Izsvērti un pamatoti argumenti ir gan Apvienotās Karalistes premjerministra no 1940. – 1955. gadam Vinstona Čērčila, gan Latvijas pirmā Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa, gan Latvijas Valsts prezidentes (no 1999. līdz 2007.gadam) Vairas Vīķes Freibergas u.c. personību runās. Aktivitāte noris klausoties runu, pierakstot argumentus, tad izvērtējot runā izskanējušos argumentus.

Aktivitātes, kas orientējas uz debašu elementu aktualizēšanu mācību darbā, veicina skolēnu izziņas procesu, spēju izprast, uztvert nozīmi, interpretēt; spēju apgūto mācību vielu pielietot jaunās situācijās; spēju analizēt, atšķirt, attiecināt, sakārtot, atdalīt; spēju sintezēt, apvienot atšķirīgas idejas, izveidot jaunu veselumu; spēju izvērtēt, pretstatīt, pamatot, apšaubīt, kritizēt, salīdzināt, izlemt, aizstāvēt, vērtēt, izvēlēties, interpretēt, novērtēt ar atzīmi, atrisināt problēmas.

Secinājumi **Conclusions**

1. Debates var tikt ieviestas mācību procesā, izmantojot daudzveidīgas uzdevumu formas, kurās tiek īstenoti visi Blūma taksonomijā ietvertie domāšanas līmeņi.
2. Mācību stundas darbs būtu mērķtiecīgi jāvirza uz domāšanas procesa, patstāvīgas vēlmes izziņāt, spriest un mācību vielas izpratnes veicināšanu.
3. Aktīvi veicot plānošanas un koordinēšanas darbu, daudzveidojot pielietojamās mācību metodes, ir iespējama debašu elementu aktualizēšana mācību stundas ietvaros.
4. Aktivitātes, kas orientējas uz debašu elementu aktualizēšanu mācību darbā, veicina skolēnu izziņas procesu.

Summary

The teaching method – debating is a way how to encourage students to participate actively in their own learning process. Through applying this teaching method the teacher is no longer the only resource of information. The teaching method – debating is offered in the curricula of the foreign language subject in primary and general secondary education, besides the other teaching methods, e.g. discussion, questions, role play, conversation, narration, etc. Using general theoretical, empirical, data – processing techniques and professional experience, the author provides an overview of the debate as a teaching method in the variety of options in the learning process.

Learners are often focused on the tasks prepared to be done for practicing or drilling the particular theme. Unfortunately, this approach does not contribute to the true development of competences and learning by understanding. Lesson has become a place for "listening and practicing" activities. The teacher informs the students about what is important to know and

what targets should be met, then practical task follows. This type of organization does not contribute to thinking and deep understanding of the subject matter (Church, Ritchart, 2002). The highlighted problems in the article are:

1. the activities and tasks are often aimed at maintaining discipline in the classroom;
2. the presentation of the subject matter are mainly from textbooks;
3. the teaching methods are predictable, repeating almost every lesson;
4. the cognitive process-is not fully implemented – knowledge, comprehension, application, analysis, synthesis and evaluation.

The following conclusions can be drawn by the author: The learning method- debating can be introduced to the lesson, thus all the levels of Bloom taxonomy might be implemented; the work at lesson should be targeted to the raising of the thinking processes, an independent desire to explore and learning by understanding; through active planning and coordinating of the work and diversifying teaching methods, it is possible to implement the elements of the debating in the learning process.

Literatūra **References**

1. Autoru kolektīvs V. Skujiņas vad. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 248 lpp.
2. Birkerts, P. (1923). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Jelgava: L.Neimaņa izd.,145 lpp.
3. Ericson, J., Murphy, J., Zeuschner, R. (2003). *The debater's guide*. (3rd ed). Carbondale: Southern Illinois University Press, 8-9 p.
4. Kursīte, R. (2005). *Mācību priekšmeta programmas paraugs – angļu valoda 3.-9.klasei*. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 71 lpp.
5. Kursīte, R. *Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs svešvalodā*. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 2008. 37 lpp.
6. Osborne, A. (2005). *Debate and student development in the history classroom*. New Directions for Teaching & Learning, 39-50 p.
7. Proulx, G. (2004). *Integrating scientific method and critical thinking in classroom debates on environmental issues*. The American Biology Teacher 66(1), 26-33 p.
8. Siliņš, J. (1939). *Psīholoģija un loģika. Vidusskolām un pašmācībai*. Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 90-91 lpp.
9. Roy, A., Macchiette, B. (2005). *Debating the issues: A tool for augmenting critical thinking skills of marketing students*. Journal of Marketing Education 27(3). 264-276 p.
10. Vo, H., Morris, R. (2006). *Debate as a tool in teaching economics: Rationale, technique, and some evidence*. Journal of Education for Business, 315-320 p.

Maija Ročāne

Liepājas 15. vidusskolas angļu valodas skolotāja
E-pasts: maija.rocane@inbox.lv